

V á r a d i S á m u e l

A kolozsvári sáfárpolgár számadáskönyvébe 1629 május 29 - én azt jegyezte fel, hogy "Erkezenek Szakmarrol tiz Darabantok, edgi Papot hoztak fogva, Varadi Samuel neve," Fehérvárra mennek.¹⁾ Itt azután tulajdonképpen meg is kellene állnunk, mert e Váradi Sámuellel összefüggésbe hozható egyéb adatunk csak találgatáshoz vezethet, ennek ellenére mégis csak szólanunk kell róla, mert feltevésünk egy olyan jelenséggel függ össze, amely netalán az egy hitvalláson belüli legkorábbi eszmei ujitások közé vezet.

A bázeli egyetem anyakönyvében 1624-ben találjuk "Samuel Waradi Ungarus" nevét.²⁾ Ugyanebben az időtájban, 1625-ben tanult itt Csanaki Máté, 1627-ben Bakai Benedek, mindketten világlátott, tanult ifjak, akik Angliát is megjárván, az ottan tapasztalt haladottabb szellem - tudjuk - nem volt reájuk hatástalan. Bizonytal nem egy, más nemzetiségű ilyen ifju is akadt Váradi tanuló társai között.

Azután a leydai egyetem hivatalos könyvei örökitették meg az 1625 február 17-én beiratkozott "Samuel Varadi ex superiori Hungaria, (Annorum) 29, T(heologiae studiosus), gratis inscriptus" nevét.³⁾ Az ekkor itten tanult magyarok közül egyetemi hallgató társaiul találjuk az 1624 augusztusában beiratkozott Kereszturi Biró Pált s az 1625 április-május hónapokban jelentkezett Salánki Györgyöt, Dengelegi Pétert, Debreczeni Simonides Gáspárt, Márai Pétert és másokat. Ezek nagyobb része is világos fejű, tanult ifju, aki mint Kereszturi, meg Salánki is, Angliát is megjárta.

1) Sáfár. 1629. 474. Klt.

2) Zsindely István: A bázeli egyetem anyakönyvéből. SpFüz. 1860: 156.

3) Archiv. N.F. XVI. 205.

A leydai adatból azt is megtudjuk, hogy Váradi Sámuel felsőmagyarországi származású 1596-ban született, tehát hihetőleg Kasán végezhette hazai iskoláit.

Visszatérve a kolozsvári sáfár számadási tételére, meg kell állapítanunk, hogy a benne megnevezett pap semmiképpen sem lehetett közönséges bűnöző, mert abban az esetben nem vitték volna a fejedelmi székhelyre, hanem - vétke nagysága szerint - kivégezték avagy továbbra is a szatmári vár börtönében tartották volna bezárva. Ellenben azt tételezem fel, hogy akár Svájcból, akár Hollandiából, vagy talán még inkább Angliából olyan tanokkal eltele tért haza, amelyeket a tiszántuli püspök Gönczi A. József (+1629-elején) az egyházra nézve veszedelmesnek tartva, a zsinat elé vitte s annak határozata folytán megbüntetés céljából világi hatóság - nak adatott át. Gönczi idejében - Zoványi szerint - "csak szerfelett hiányosan történtek feljegyzések";⁴⁾ Váradi vétkének ezért nem maradt fenn semmi nyoma a tiszántuli egyházkerület zsinati jegyzőkönyveiben.

Az elhunyt Gönczi helyébe az 1629 február 18-án Tasnádon tartott zsinat Margitai Lani Péter huszti papot választván meg püspökké,⁵⁾ ez az értékes s irodalmilag szorgalmasan munkálkodott egyházfő hihetőleg a legfőbb patrónus: Bethlen Gábor elé terjesztette Váradi ügyének tüzetes kivizsgálását és a végleges ítélethozatalt is reája bízhatta. Ez pedig az 1629 június 17-én Nagyváradon tartott zsinatot mintegy három héttel megelőzőleg történt.

Most tehát ha azután kutatunk, hogy vajjon mi is lehetett az a véték, amely miatt Váradi fogságra vettetett? feltűnik előttünk az a körülmény, hogy a zempléni egyházmegye 1630. évi nyári közzsínata tanácskozásainak alapjául és tárgyául szolgált (az Angliát járt) Salánki György sárospataki tanárnak az a tréfás mondása: "Magyarországban immár máj subában járnak az arminianusok." A tiszántuli egyházkerületnek 1631 szeptember 7-én Nyirbátorban tartott zsinatán pedig arról panaszkodtak, hogy "az akadémikusok közül sokan...arminiánizmusba is esnek."⁶⁾ Hihető tehát, hogy az ö-

---

4) Zoványi Jenő: A tiszántuli református egyházkerület története. Debrecen, 1939. 28.

5) I.h. 168, 193.

6) Zoványi Jenő: Puritánus mozgalmak. Bp. 1911. 31.

regebb rendű, vitebergus és heidelbergai nevelésű orthodoxus lelkitanítók a puritánus eszméknek nem hatolván eléggé mélyére, szörnyűségesen veszedelmesnek s az independentizmussal sőt arminianizmussal egyenlőnek tartották, pedig - hát - nagy a gyanum, hogy különösen arminianusok aligha voltak a magyar egyházi szolgák között, ezért tehát bátran kimondhatjuk, hogy Váradi Sámuel sem volt az, mert ha csakugyan ilyen eszmékkel lett volna telve, mint elrettentő példa, sokáig emlékezetben maradt volna az ő ujitó szándéka.

Azt hiszem, hogy Váradi Fehérvárra vitetvén, ott Keserői Dajka János kikérdezte s azután a fejedelem - netalán szigorú kötelezvény aláírása után - hihetőleg szabadlábba is helyeztette.

Váradi Sámuelről azután több szó sem esik ellentétben a korábbi Szilvásujfalvi Imre s a későbbi Nagycsényi Benedek és Kovásznai Péter rabságot szenvedett papokkal. Tehát valami olyasféle eseménysorozat következhetett be nála, mint amilyen 1635 szeptemberében István pap, kalotaszegi prédikátorral, akinek ügyét Öregbik Rákóczi György fejedelem felülvizsgálat alá véve, a büntetés alól feloldotta s azután valahol a maga közelében helyezvén el, még a leköltöztetéséről is maga gondoskodott.⁷⁾

Mindezek a múlt idők folyamán elhalványodott emlékei miatt feledésbe ment események azt sejtetik, hogy a puritánus szellem nálunk mégis csak hamarabb jelentkezett, mint ahogyan eleddig számon tartották.

A felsoroltakon kívül tudunk még egy másik fogságot szenvedett prédikátorról is, minthogy azonban neve nem maradt reánk, ezért éppen semmi kapaszkodónk sincsen, aminek alapján kilétének és netaláni bűnének feltárására vállalkozhatnánk. Ugyanis 1622 április 1-én azt jegyezte fel a kolozsvári sáfár, hogy "Gub(ernátor) eo Naga Paranczolatjtából Vizj biro Vram akarattjából az Zekeli Caluinista Papot, meli it fogua volt, Fejeruarra conduiseles alatt, attak alaja Brassaj Georgi haro[ml] loat, Zekeret Fejeruarig, fizetem 3. lotol - fl. 2 den. 52 1/2. Item ket Darabontot mellette kesereul Cassaj Mihalt es Lengiel Illest. Tanacziul adatanak eo kemek vti keöltsegre - fl. - den. 70."⁸⁾ Mindez valószínűleg ép-

7) Lásd: Szilvásujfalviról írott cikkecskémemet!

8) Sáfár. 1622. 90.

pen abban az időben történt, amikor - az unitárius egyháztörté-
neti írók szerint - Keserői Dajka János bőni Sikó István esperes
segítségével Háromszék tekintélyes számu egyházközségét a reformá-
tus hitre térítette, ennek következtében e papot talán semmi ősz-
szefüggésbe sem hozhatjuk az egy vallás keretén belüli eszmei uji-
tásokkal.